

Dokuz Eylül University Publishing

Güvenlik Bağlamında Türkiye-Suriye İlişkileri

Türkiye-Syria Relations in the Context of Security

Tunçay ÖZ*

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Tunçay ÖZ

Orcid : 0009-0004-6187-6484
e-posta : tuncayoz26@hotmail.com

* Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Başvuru tarihi/Submitted date:
26.02.2025

Revizyon talebi/Revision requested:
07.03.2025

Son revizyon/Last revision received:
11.03.2025

Kabul edildiği tarihi/Accepted date:
17.03.2025

Atıf/Citation:
Öz, Tunçay. "Güvenlik Bağlamında Türkiye-Suriye İlişkileri." *Journal of History and Strategy* 1 (Mart 2025): 99-122.

Öz

Türkiye Suriye ilişkileri Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma süreciyle birlikte İngiltere ve Fransa'nın gölgesinde başlamıştır. 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılması ve Suriye ile nihai olarak güney sınırlarının belirlenmesi gibi önemli kazanımların olduğu bu ilk dönem, Suriye'nin Fransız mandasından kurtularak bağımsızlığını kazandığı 1946 yılına kadar devam etmiştir. 1948 yılında İsrail Devleti'nin kuruluşu ile birlikte Ortadoğu coğrafyasında Türkiye'nin Arap Cumhuriyetleri ve Suriye ile ilişkilerini etkileyen yeni bir aktör devreye girmiştir. 1971 yılına gelindiğinde Suriye'de askeri darbeler sona ermiş ve Hafız Esad iktidarı ele geçirmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin Fırat nehri üzerine kurduğu Keban ve Atatürk barajları ile sınır aşan suların paylaşımı iki ülke arasında önemli bir sorun olmuş ve Suriye'nin baştan beri desteklediği terör örgütleriyle ilişkileri zirveye çıkmıştır. Suriye, Türkiye'ye muhalif PKK terör örgütüne kendi topraklarında ve Beka Vadi'sinde siyasal, ekonomik ve lojistik destek sağlamıştır. Turgut Özal döneminde, karşılıklı bağımlılık yaratarak siyasi sorunları çözme politikası uygulanmış, 1993 yılında vefatından sonra terk edilerek güvenlik eksenli politikaya dönülmüştür. Türkiye 1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatıyla Suriye ile ilişkilerde yeni bir evreye girmiştir. Güvenlik bağlamında Türkiye Suriye ilişkileri, Suriye'nin Osmanlı'dan ayrılışı ve Fransız manda yönetimi, Hatay Meselesi, İsrail Devleti'nin kuruluşu ve etkileri, Suriye ile Fırat Nehri sularının paylaşımı ve terör sorunu, Suriye'nin etnik ve dini yapısı ve Türkiye Suriye sınır coğrafyasının ilişkilere etkisi başlıkları altında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Türkiye, Sınır Aşan Sular, PKK terör örgütü, Hatay Meselesi.

Abstract

Türkiye-Syria relations began under the shadow of England and France with the dissolution of the Ottoman Empire. This first period, which included important gains such as the annexation of Hatay to Türkiye in 1939 and the final determination of the southern borders with Syria, continued until 1946, when Syria gained independence by getting rid of the French mandate. With the establishment of the State of Israel in 1948, a new actor came into play in the Middle East that affected Turkey's relations with the Arab Republics and Syria. In 1971, the military coups in Syria ended and Hafez al-Assad took power. During this period, the Keban and Atatürk dams built by Türkiye on the Euphrates River and the sharing of transboundary waters became a significant problem between the two countries, and Syria's relations with the terrorist organizations it had supported from the beginning reached their peak. Syria provided political, economic and logistical support to the PKK terrorist organization opposing Türkiye in its own territory and in the Bekaa Valley. During the Turgut Özal era, a policy of solving political problems by creating mutual dependency was implemented, but after his death in 1993, it was abandoned and a security-oriented policy was adopted. Türkiye entered a new phase in relations with Syria with the Adana Agreement signed in 1998. In the context of security, Türkiye-Syria relations will be discussed under the following headings: Syria's separation from the Ottoman Empire and the French mandate, the Hatay Issue, the establishment of the State of Israel and its effects, the sharing of the Euphrates River waters with Syria and the problem of terrorism, the ethnic and religious structure of Syria, and the impact of the Türkiye-Syria border geography on relations.

Keywords: *Syria, Türkiye, Transboundary waters, PKK terrorist organization, Hatay Issue.*

Giriş

Suriye, Ortadoğu coğrafyasının merkezinde bulunan bir ülkedir. Ortadoğu coğrafyası ise en dar tanımıyla Mısır'dan başlayarak Doğu Akdeniz, Türkiye, Mezopotamya, İran ve Arap Yarımadası'nı kapsayan coğrafi bölgedir. Suriye, Türkiye ile birlikte bu coğrafyanın bir parçası olarak, Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları arasında tüm ticaret yollarının geçtiği, tarih boyunca medeniyetler arasında siyasi, kültürel ve ekonomik etkileşimlerinin yaşandığı bir ülkedir. Suriye, aynı zamanda konumu itibarıyla Akdeniz havzasıyla Ortadoğu ve Arap Yarımadası arasında geçiş koridorudur. Basra körfezinden başlayıp, Dicle ve Fırat nehirlerini takip ederek, oradan Doğu Akdeniz kıyısına uzanan ve dünyanın en eski medeniyetlerinin kurulduğu "berekatli hilal" in içinde yer almaktadır. Suriye, dünya petrol rezervinin %48,3'lük kısmının bulunduğu Orta Doğu ülkelerinden¹ Avrupa'ya petrol ve gaz nakliyatının potansiyel rotaları üzerinde yer almasından dolayı jeopolitik öneme sahiptir.²

Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin güvenlik bağlamında değerlendirilmesinde, tarihsel süreçte ortaya çıkan ve önemli olduğu düşünülen

- 1 Ekrem Biçeroğlu, Muhammed Emin Canik, Ahmet Dursun, "Orta Doğu'daki en büyük 12 petrol sahasından günlük 15 milyon varil petrol çıkarılıyor", *Anadolu Ajansı*, erişim 05 Şubat 2025. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/orta-dogudaki-en-buyuk-12-petrol-sahasindan-gunluk-15-milyon-varil-petrol-cikariliyor/2965050>
- 2 Syed Raiyan Amir, "Suriye'nin Jeostratejik Önemi: Coğrafya, Güç ve Küresel Etki – Analiz", *Eurasia Review News & Analysis*, erişim 05 Şubat 2025 <https://www.eurasiareview.com/09122024-the-geostrategic-importance-of-syria-geography-power-and-global-influence-analysis/>

potansiyel meseleler ele alınacaktır. 21. yüzyılda, ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerine etki edebilecek bölgesel ve küresel aktörlerin varlığı ile Suriye'nin henüz tam manasıyla tesis edilmiş bir rejime ve üniter yapısını muhafaza edebilecek bir devlet vasfına sahip olmadığı gerçeği göz önünde bulundurulacaktır.

Türkiye'nin en uzun ve en sorunlu sınırları Suriye sınırlarıdır. Kaçakçılık, terör ve sığınmacı akını, açlık ve sefalet bu sınırlardan kuzeye geçerken, Fırat'ın Suriye topraklarına hayat veren suları, insani yardımlar ve terörle mücadele kapsamında askeri harekâtlar güney yönünde akmıştır. Sınırların kontrolü ve emniyeti sağlandığı sürece Türkiye güvenlik endişesi duymamıştır.

Güvenlik bağlamında Türkiye Suriye ilişkileri, Suriye'nin Osmanlı'dan ayrılışı ve Fransız manda yönetimi, Hatay Meselesi, İsrail Devleti'nin kuruluşu ve etkileri, Suriye ile Fırat'ın sularının paylaşımı ve terör sorunu, Suriye'nin etnik ve dini yapısı ve Türkiye Suriye sınır coğrafyasının ilişkilere etkisi başlıkları altında ele alınacaktır.

1. Suriye'nin Osmanlı'dan Ayrılış Süreci ve Fransız Manda Yönetimi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, bugün Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin sınırları içinde kalan bölge “Bilad el-Şam olarak anılıyordu.³ Bu bölge Yavuz Sultan Selim ile Memluk Sultanı Kansu arasındaki 1516 yılında yapılan Mercidabık Savaşı'ndan sonra Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve 1918 yılına kadar kalmıştır. Suriye'nin Osmanlı'dan ayrılarak bir devlet olma süreci, Birinci Dünya Savaşı öncesinde başlayan milliyetçilik akımlarının etkisi ve başta İngiltere olmak üzere Fransa gibi emperyalist sömürgeci devletlerin yerel aşiret ve kabile reislerini kışkırtmasıyla başlamıştır.

İngiltere, Birinci Dünya Savaşı esnasında Osmanlı'ya karşı Arap aşiretlerinin desteğini alma politikası gütmüştür. 1915 ve 1916 yıllarında Osmanlı'nın Mekke Emiri Şerif Hüseyin ile İngiltere'nin Mısır Yüksek Komiseri Henry McMahon arasında yapılan pazarlıklarda, Osmanlı idaresine karşı ayaklanma karşılığı kendisine Suriye topraklarını da içeren büyük bir Arap Krallığı vaat edilmiştir.⁴ İngilizler, pazarlık esnasında Şerif Hüseyin'e kendisini bütün Arapların temsilcisi olarak gördüklerini belirterek “*Hicaz bölgesi, Suriye ve Mezopotamya da dâhil olacak şekilde Arap topraklarının bağımsızlığını kabul etmişlerdir.*”⁵ Şerif Hüseyin Hicaz bölgesindeki Arap kabilelerinin desteğini almış ve İngilizlerle anlaşmış olduğundan 1916'nın Kasım ayında kendisini “*Arap ülkelerinin kralı*” ilan etmiştir.⁶ Şerif Hüseyin'in 1916 yılının Haziran ayında başlayan isyanı neticesinde Osmanlı Ordusu, 1917 yılında Kudüs, 1918 yılı Eylül ayında ise Şam'dan çekilmek zorunda kalmıştır.⁷ 1 Ekim 1918'de İngiliz ve Arap kuvvetleri Şam'a girdikten sonra, Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'a sadece Suriye'nin iç kısımlarıyla

3 Poyraz Gürson, “Suriye”, (Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2011), 5.

4 Şit Tufan Buzpınar, “Suriye”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 37, 553, erişim 05 Şubat 2025, <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/37/C37023415.pdf>

5 Ali Demirel, “Ortadoğu’da Fransız Emperyalizmi: Fransız Manda Yönetimi Döneminde Suriye (1920-1946)”, *BELLEK/Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1, 1, (2019), 72.

6 Demirel, 73.

7 Buzpınar, 553.

sınırlı bir Arap Askeri Hükümeti kurması için izin verilmiştir.⁸ Ortadoğu coğrafyasını şekillendiren İngiltere, Mondros Mütarekesi'nden sonra 1920 Nisan ayında yapılan San Remo konferansına kadar geçen sürede Suriye bölgesinin Faysal'ın kontrolünde kalmasına izin vermiştir.⁹

Diğer taraftan İngiltere, Fransa ile gizli olarak Osmanlı'nın Suriye ve Mezopotamya topraklarını kendi aralarında paylaşmak üzere 16 Mayıs 1916 tarihinde Sykes-Picot Antlaşmasını imzalamıştır. Buna göre Mekke Emiri Şerif Hüseyin'e vaat edilmiş toprakların bir kısmı, bugünkü Suriye ve Lübnan topraklarının bulunduğu coğrafya Fransa'ya devredilmiştir. 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında yapılan San Remo Konferansı'nda ise Sykes-Picot Antlaşması uyarınca paylaşılan Ortadoğu Arap coğrafyasında Suriye, Lübnan, Filistin, Ürdün ve Irak topraklarında İngiltere ve Fransa'nın kuracağı manda yönetimleri taksim edilmişti, buna göre Suriye ve Lübnan Fransa'ya bırakılmıştır. Fransa, 9 Eylül 1936 tarihinde Suriye ile yaptığı antlaşma gereğince manda rejimini kaldırmış olsa da askeri varlığını ve etkisini son Fransız birliğini çekilene kadar sürdürmüştür. (17 Nisan 1946)¹⁰

Fransızlar, San Remo Antlaşması'ndan sonra bölgede milliyetçi oluşumlara fırsat tanınmamak için böl ve yönet stratejisiyle etnik ve mezhepsel esaslara dayalı bölgesel yönetimler oluşturmuştur. İlk olarak, 31 Ağustos 1920 tarihinde yayınladıkları bir genelgeyle, Cebel-i Lübnan, Beyrut, Trablusşam ve Suriye'ye bağlı, Baalbek, Bekaa, Reşaya ve Hasbeya kazalarını kapsayan Büyük Lübnan, Tartus ve Lazkiye'de ise bir Alevi Devleti kurdular. Ayrıca çoğunluk nüfusun Sünni olduğu Şam ve Halep devletlerini de kurdular. Yaklaşık iki sene sonra, Suriye'nin güneyinde Cebel-i Dürzi Dağı çevresinde de Dürzi Devletini kurdular (5 Nisan 1922). Böylece 1922 yılına gelindiğinde Büyük Lübnan Devleti, Şam Devleti, Halep Devleti, Dürzi Devleti ve Alevi Devleti olmak üzere mezhepsel farklılıklara göre beş ayrı devlet kurulmuştur. 28 Haziran 1922 tarihinde Şam, Halep ve Alevi devletlerini kapsayan bir Suriye Federasyonu denemiş, yürütülemediği için bu defa 1925 yılının Ocak ayında Şam, Halep, Humus, İskenderun Sancağı, Deyri Zor ve Havran bölgelerini kapsayan ve başkenti Şam olan Suriye Devleti kurulmuştur.¹¹ Suriye, Fransız mandasından kurtulup bağımsız kaldığında bu ayrı devletleri birleştirmek için çok uğraşmıştır. Emperyalist ülkeler, bugün yürüttükleri vekâlet savaşlarıyla yarım kalan planlarını tamamlamaya yönelik gayretlerini sürdürmektedirler. 1920'lerin bölünmüş Suriye'sine doğru giden bir sürecin içinde olduğumuzu gösteren emareler her geçen gün daha da artmaktadır. Fransız manda yönetimi esnasında Kürtlerin özerklik taleplerine kayıtsız kalınmış olması, günümüzle kıyaslandığında görünen farklılıktır.

Fransa'nın 1920 ile 1946 yılları arasındaki Suriye politikası, Arap Milliyetçiliğine karşı, mezhepsel ve etnik farklılıkları kışkırtmak, toplumda ayrışmayı artırmak, anlaşmazlıkları canlı tutarak çatışmalara zemin hazırlamak ve Suriye'yi

8 Demirel, 73.

9 Demirel, 74.

10 Çakmak, Haydar, "Atatürk Döneminde Türkiye Suriye İlişkileri", *Atatürk Ansiklopedisi*, 1, erişim 06 Şubat 2025 <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-turkiye-suriye-iliskileri/>

11 Demirel, 76-77.

istikrarsızlaştırmak ve küçük devletler kurarak yönetmektir. Fransa bu sayede Suriye’de siyasi bir bütünlük içerisinde kendisine karşı toplu bir muhalefet oluşmasını engellemiştir. Ancak Sünni nüfusun çoğunlukta bulunduğu Şam, Halep, Hama ve Humus gibi şehirler Fransa manda yönetimine karşı Arap milliyetçiliğinin merkezi bölgeleri olarak ön plana çıkmıştır.¹² Bu nedenle Fransa buralarda ortaya çıkan gösteri ve isyanlara karşı orantısız güç kullanmıştır. 1926 ve 1945 yıllarında ortaya çıkan isyan ve gösterileri kara ve hava bombardımanı ile bastırarak binlerce kişinin ölmesine sebep olmuştur. Ekonomik alanda uygulanan sömürü politikalarıyla Suriye halkı fakirleştirilmiş, ülkenin kaynaklarının yok pahasına dışarıya aktarılmasına imkân sağlanmıştır. Eğitim, kültürel ve sosyal alanda uygulanan asimilasyon politikalarıyla Arap Milliyetçiliğine karşı Fransız kültürü yerleştirilmeye çalışılmıştır. İdari alanda yaptıkları düzenlemelerde Hristiyanları, Alevileri, Ermenileri güçlendirip, onlardan destek alabilecek bir politika izlemişler, genellikle kırsal kesimden gelen Alevi, Dürzi, İsmaili, Hıristiyan, Ermeni, Kürt ve Çerkez gibi dini ve etnik azınlıklardan oluşan bir ordu kurulmuştur.¹³ Ordu içinde oluşturulan bu mezhepsel asimetrik yapı ileride yapılacak askeri darbelerin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

2. Hatay Meselesi

1947 yılına kadar devam eden Fransız yönetimi sırasında, Türkiye için kuşkusuz en önemli olay 1939 yılında Hatay’ın Türkiye sınırlarına dâhil edilmesidir. Fransız işgali döneminde İskenderun Sancağı (Sancak) olarak adlandırılmış olan Hatay ilimize bu isim Mustafa Kemal Atatürk tarafından verilmiştir. Hatay, Misâk-ı Millî sınırları içindedir. Millî Mücadele döneminde Yunan işgaline karşı top yekûn mücadeleyi yapabilmek, güney cephenin emniyetini sağlamak ve Fransa ile savaşın durdurulması maksadıyla 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşmasıyla Suriye’nin İskenderun Sancağı millî sınırlar dışında bırakılmak zorunda kalmış ama özerk bir yönetim statüsüne kavuşturulmuştur.¹⁴ Ankara Antlaşması’nın aşağıda bulunan 7. maddesi, 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması’nın 3. Maddesi ile teyit edilmiştir: “İskenderun bölgesi için özel bir yönetim kurulacaktır. Bu bölgede Türk soyundan olan halk, kültürlerinin gelişmesi için her türlü kolaylıktan yararlanacaktır. Türk dili orada resmî bir niteliğe sahip olacaktır.”

Yukarıda belirtilen ve Fransa ile Ankara Antlaşması’yla başlayan Hatay’ın Türkiye’ye katılması süreci, uzun soluklu ve kararlı bir politikanın sonucunda gerçekleşmiştir. Türkiye önce Hatay’ın Suriye’den ayrılarak bağımsızlık verilmesinin sağlanması, daha sonra ana vatana ilhak edilmesi şeklinde iki aşamalı bir politika takip etmiştir.¹⁵ 1926 yılı İskenderun Sancağı’nı doğrudan ilgilendiren bir takım önemli gelişmelerin yaşandığı bir yıl olmuştur. 1926 Ocak ayında İskenderun Sancağı’nın

12 Demirel, 86.

13 Demirel, 86.

14 Yusuf Sarıay, “Hatay Sorunu ve Çözümü”, *Atatürk Ansiklopedisi*, 1, erişim 07 Şubat 2025 <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hatay-sorunu-ve-cozumu/#:~:text=Avrupa%20konjonkt%C3%BCr%C3%BCndeki%20h%C4%B1zl%C4%B1%20de%C4%9Fi%C5%9Fmelere%20paralel,T%C3%BCrkiye%20ilhak%20karar%C4%B1%20alm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r>

15 Sarıay, 1.

Suriye Meclis'indeki temsilcileri sancağın Suriye'den ayrılarak Fransız Yüksek Komiserliğine bağlanması talep etmişlerdir. Fransa bu talebi kabul ederek sancağın ayrı bir meclis kurmasına izin vermesi üzerine mart ayında anayasası hazırlanmış, İskenderun Millî Meclisi kurulmuş ve bağımsızlığı ilan edilmiştir. Ancak Suriyeli Arap milliyetçilerin itirazı üzerine bağımsızlık kararından vazgeçilmiş sonuç olarak özerk bir bölge olarak kalması kararlaştırılmıştır. (12 Haziran 1926)¹⁶ Diğer taraftan, Ankara Antlaşması doğrultusunda kararlaştırılan Türkiye-Suriye sınır tespit çalışmaları kapsamında Ankara'da Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü Aras ile Suriye yüksek komiseri De Jouvenel arasında görüşmeler yapılmış; Türkiye-Suriye ile Türkiye Fransa ilişkilerini içeren bazı protokoller parafe edilmiştir. (18 Şubat 1926) Nihayetinde 30 Mayıs 1926 tarihinde Türkiye Fransa Dostluk Antlaşması imzalanarak Türkiye-Suriye sınırı, Cizre-Nusaybin hattı sınırları da belirlenerek kesinleşmiştir.¹⁷ Fransa, Dostluk Antlaşmasını imzalamak için Ortadoğu'nun diğer aktörü İngiltere'nin Türkiye ile arasındaki Musul sorununu çözmesini beklemiştir.

Fransa'da Leon Blum başkanlığındaki sol-liberal Halk Cephesi Hükümeti, 9 Eylül 1936'da Suriye'ye bağımsızlık öngören Fransa-Suriye Dostluk ve İttifak Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma Hatay meselesinde bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü bu antlaşmayla Suriye'de manda rejimi kaldırmış aynı zamanda İskenderun Sancağı'ndaki hak ve yetkileri de Suriye'ye devredilmiştir.¹⁸ Türkiye 9 Ekim 1936'da Fransız Hükûmetine bir nota vererek Suriye ile Lübnan'a verilen özgürlüğün halkının çoğunluğu Türk olan İskenderun özerk bölgesine de tanınması gerektiğini bildirmiştir.¹⁹ Fransa, Türkiye'nin vermiş olduğu notaya cevaben İskenderun Sancağı'nda bağımsızlık verme yetkisi olmadığını belirtince mesele Milletler Cemiyeti'ne taşınmıştır. Milletler Cemiyeti 1937 Ocak ayı başında Hatay'a yerinde inceleme yapmak üzere gözlemci heyet göndermiş, Ocak sonunda heyetin hazırladığı rapora göre; Hatay millî bir devlet olarak nitelendirilmiş, Türkiye-Suriye sınırı tespit edilmiş, resmî dilin Türkçe ve Arapça olması ve parlamento seçimlerinin yapılması kararlaştırılmıştır.²⁰ Alınan bu kararlar doğrultusunda 29 Mayıs 1937'de Cenevre'de gözlemci heyetin Fransız temsilcisi Sandler'in hazırlamış olduğu rapor Türkiye ve Fransa tarafından kabul edilmiş ve Sancak (İskenderun Sancağı) Ayrı Varlığının Kuruluşuna Dair Antlaşma (éنتité distincte) imzalanmıştır.²¹

Milletler Cemiyeti Konseyi, Hatay'daki yeni rejimin 29 Kasım 1937'de uygulanmasına karar vermiş olmasına rağmen Fransa tarafından eyleme geçilmeyince Türkiye, verdiği notalarla durumu protesto etmiş ve 1930 tarihli Türk-Fransız Dostluk Antlaşması'nı feshettiğini bildirmiştir. Daha sonra 14 Aralık 1937'de toplanan Bakanlar

16 Sarıay, 2.

17 Çakmak, 2.

18 Kemal Yakut, "Arap Dünyasının Hatay Devleti'nin Kurulmasına Karşı Tavrı ve Türk-Arap Muhâdeneti (Dostluk) Cemiyeti". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 21, 62 (Temmuz 2005): 789.

19 İsmail Soysal. "Hatay Sorunu ve Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1936-1939)", *Belleten*, 49, 193 (1985): 84

20 Çakmak, 2-3.

21 Müzehher Yamaç, "Fransız Diplomatik Belgelerinde Türkiye-Suriye Sınır Sorunu (1918-1940)", *Belleten*, 82, 295, (2018): 1164.

Kurulu, güney sınırlarında alınacak askeri tedbirlerle ilgili bir kararnameyi kabul ederek hazırlıklara başlamıştır.²² Türkiye'nin kararlı tavrı karşısında Fransa, Avrupa'daki İkinci Dünya Savaşı öncesindeki gergin ortamda 1938 Haziran ayında Türkiye ile görüşmelere başlamış, 3 Temmuz 1938 tarihinde Antakya'da Hatay'ın ortak korunması için Türk Fransız Askeri anlaşması, 4 Temmuz 1938 tarihinde Ankara'da Türk Fransız Dostluk Antlaşması'nı imzalamıştır.²³ Türkiye Antlaşma uyarınca 5 Temmuz 1938 tarihinde 2.500 askerini Hatay'a sokmuştur.²⁴ 1938 yılının Ağustos ayında yapılan seçimlerde İskenderun Sancağı Meclisi'ndeki 40 milletvekilliğinden 22 sini kazanmış ve Eylül ayında Hatay Cumhuriyeti adını almıştır. Bundan sonra 1939 yılının Haziran ayına kadar Türkiye Suriye sınırında çeşitli isyan ve çatışmalar meydana gelmiş ve bunlar bastırılmıştır. Geçmişte 1926, 1929 ve 1939 tarihlerinde Türkiye Suriye sınırları tekrar tanımlanmıştır. Nihayetinde 23 Haziran 1939 tarihinde Türkiye ile Fransa Ankara'da "*Türkiye ile Suriye Arasında Arazi Mesailinin Kat'i Surette Hallini Mutazammın Anlaşma*"sını imzalamış. Hemen arkasından 29 Haziran 1939 tarihinde Hatay Millet Meclisi yapılan olağanüstü toplantıda Türkiye'ye katılmayı kararının oy birliği ile almıştır.²⁵

Hatay meselesinin çözümü Türkiye'nin büyük bir diplomasi başarısıdır. Misakı Milli sınırları dâhilinde bulunan Musul ve Hatay meselelerinin çözümü sürecinde Fransa ve İngiltere ile yapılan görüşmelerde netice alınamayınca her iki meselede Milletler Cemiyeti'ne intikal etmiş, bölgelere heyetler görevlendirilmiş, yapılan inceleme sonuçlarında hazırlanan raporlar esas alınmıştır. Milletler Cemiyeti'nin Musul Vilayeti'nde görevine başlamasından iki gün sonra Şeyh Said isyanı başlamıştır (13 Şubat 1925). Türkiye Hatay meselesinin çözümü sürecinde bölge ülkelerinden Irak, Mısır ve Ürdün'le ilişkilerini sürdürmüş, Ankara'ya karşı çıkışlar olmamasını sağlamıştır. Suudi Kralı İbni Suud Türkiye ile ilişkileri bozmamak için Hatay'ın Suriye'den ayrılmasına tepki göstermemiştir. Türkiye'nin yürüttüğü bu diplomasi sayesinde Arap ülkeleri Suriye'nin tarafında yer almamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin öncülüğünde 8 Temmuz 1938 tarihinde İran, Irak ve Afganistan'ın katılımıyla kurulan Sadabad Paketi'nin Türkiye'ye kazandırmış olduğu itibarının etkisi önemlidir.²⁶

3. İsrail Devleti'nin Kuruluşunun Etkileri

1939 yılında Hatay'ın anavatana katılması, 1948 yılına kadar Suriye tarafından hazmedilememiş önemli bir mesele olarak kalırken, 14 Mayıs 1948 tarihinde Tel Aviv'de toplanan Yahudi Milli Konseyi, İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. İsrail'in kuruluşunun hemen ardından Arap Birliği İsrail'e savaş açmıştır. 15 Mayıs 1948 tarihinde başlayan savaş Ortadoğu'da dengeleri değiştirerek yeni bir süreci başlatmıştır. Bundan sonraki süreçte Ortadoğu Müslüman devletleri her geçen gün büyüyen İsrail sorunuyla

22 Yamaç, 1165.

23 Yamaç, 1165.

24 Çakmak, 3.

25 Mehmet Tekin, "Dünden Bugüne Suriye ve Türkiye İlişkileri", (Adana: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları No: 63, 2018), 171-179.

26 Kemal Yakut. "Arap Dünyasının Hatay Devleti'nin Kurulmasına Karşı Tavrı ve Türk-Arap Muhâdeneti (Dostluk) Cemiyeti", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXI, 62, (2005): 795.

karşı karşıya kalmıştır. İsrail'in kuruluşuyla birlikte Türkiye- Suriye ve bölgedeki diğer ülkelerle ilişkileri yeni bir evreye girecek; İsrail karşıtlığı bölge ülkeleriyle olan ilişkilerde belirleyici faktörlerin başında gelecekti.

Batılı emperyalist ülkelerin Ortadoğu bölgesi üzerindeki stratejik planlarını anlamak adına İsrail meselesinin kısa geçmişine göz atmakta yarar bulunmaktadır. Yahudilerin Filistin'e gelmelerine imkân sağlayan ilk tarihi olay Balfour Deklarasyonu'dur. 2 Kasım 1917 tarihinde dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Arthur James Balfour tarafından ilan edilen Balfour Deklarasyonu'yla, Yahudilere İngiltere koruması altında Filistin topraklarında Ulusal Yurt vaat edilmiştir.²⁷ Bununla birlikte Filistin'e Yahudi göçü hız kazanmıştır. 1914 yılında Filistin Osmanlı himayesindeyken 689.272 kişiden oluşan toplam nüfus içerisinde Yahudilerin sayısı 60.000 ile toplam nüfusun %8'ini oluştururken, 31 Aralık 1922'de İngiltere'nin manda yönetiminde gerçekleştirilen ilk nüfus sayımına göre 88.794 ile toplam nüfusun %11'ini oluşturmaktadır. 1914 yılında 420.000 dönüm olan Yahudi Toprak Mülkiyeti 1922 yılında 894.000 dönüme (Sakız adası 842.000 dönüm) yükselmiştir.²⁸ İkinci Dünya Savaşı'nda Hitler'in Yahudi karşıtı politikası Filistin'e Yahudi göçünü hızlandırarak devam ettirmiştir. İngiltere ise Filistin'de 1922 yılından beri devam ettirdiği manda yönetimini 1947 yılında sonlandıracağını belirtmesinden sonra, 30 Kasım 1947 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda "Filistin Taksim Planı" kabul edilmiştir. Kabul edilen 181 sayılı karar ile Filistin'den İngiliz mandasının çekilmesi, Kudüs'e uluslararası bir statü verilmesi, Arap ve Yahudi Devleti olmak üzere iki farklı devletin kurulması konularında karar alınmıştır.²⁹ Bu karardan sonra 14 Mayıs 1948'de, İngiltere Filistin'de manda yönetimini feshederek bölgeden ayrılmış ve hemen arkasından 14 Mayıs 1948'de devletin ilk başbakanı olan David Ben Gurion beraberindeki 25 kişiyle birlikte Tel Aviv Müzesi'nde İsrail'in Bağımsızlık Bildirgesi'ni dünya kamuoyuna ilan etmiştir.³⁰ Siyasi Siyonizm'in kurucusu olarak kabul edilen Theodor Herzl'in 1896 yılında yayımlanan "Der Judensaat" (Yahudi Devleti) kitabında yazdıkları 50 sene sonra gerçekleşmiştir. İngiltere manda yönetiminin başında 1922 yılında Filistin'deki Yahudilerin nüfusu 88.794 kişi ile toplam nüfusun %11'ini oluştururken, çekildikleri tarih 1948 yılında 608.000 ile toplam nüfusun %32,9'unu oluşturmaktadır. (1948-1950 yılları arasında İsrail Devleti'nin kurulduğu gerçeği ile birlikte Doğu Avrupa ve Arap ülkelerinden yaklaşık 500.000 Yahudi İsrail'e getirilmiştir.)³¹ 1922 yılında Yahudi toprak mülkiyeti sadece 498 km² iken, 1947 yılında BM Genel kurulunda kabul edilen plana göre Yahudi Devleti'ne bırakılan topraklar ise 15.021 km² (ortalama 5.800 mil²) ile toplam Filistin coğrafyasının %56,4'ünü oluşturmaktadır. İngiltere manda yönetimi süresince Yahudi nüfusu yaklaşık 7 kat,

27 Necmi Uyanık ve Havva Yavuz, "Balfour Deklarasyonu'nun ilanı, tepki ve destekler", *Kastamonu İnsan ve Toplum Dergisi*, 1(2), (2023): 208.

28 Esin Özgül, "1917 Balfour Deklarasyonu ve Filistin'e Yahudi Göçü", (Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, 2018), 190.

29 Melike Bileydi Koç, *İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri (1948-2006)*, Günizi Yayıncılık, İstanbul: 2006, 56-57

30 Gökhan Çinkara, "Eski İsrail'in ölümü ya da Yahudi Ulus Devlet Yasası", *Anadolu Ajansı*, erişim 17 Şubat 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/eski-israil-in-olumu-ya-da-yahudi-ulus-devlet-yasasi/1211377>

31 Özgül, Esin, 209.

toprakları ise 30 kat artmıştır.³² Bugün Suriye'ye ait olup İsrail'in işgali altında bulunan Golan'daki arazi 1.150 km² dir. 25 Mart 2019 tarihinde ABD Başkanı Trump çıkardığı bir kararla bu bölgede İsrail egemenliğini tanıdığını belirtmiştir.³³ Beşar Esad'ın devrilmesinde sonra, Şam'a 25 km mesafedeki saha İsrail tarafından işgal edilmiştir. Özetle söyleyebiliriz ki İsrail vaat edilmiş topraklar olarak gördüğü coğrafyayı Suriye istikametine doğru işgal etmeye devam etmektedir. Bu durum Suriye ve Türkiye'ye içinde tehdit oluşturacağından ortak politika belirlemek adına sadece Suriye ile değil bölgesel iş birliğini gerektirmektedir. Suriye'nin bu manada toprak bütünlüğünün muhafaza edilmesi Türkiye için beka sorunu olacaktır.

4. Suriye ile Fırat Nehri Sularının Paylaşımı ve Terör Sorunu

Türkiye ile Suriye arasında suların paylaşılacak iki nehir bulunmaktadır. Türkiye bunlardan Fırat Nehri'nin memba (yukarı kıyıdaş) ülkesi, Asi Nehri'nin ise mansap (aşağı kıyıdaş) ülkesidir. Suriye ise tam tersidir. Suların paylaşımı konusunda yapılan tüm görüşmelerde ve çalışmalarda Suriye sürekli olarak sadece Fırat Nehri'ni dâhil etmek ve Asi Nehri'ni hariç tutmak istemiştir.³⁴ 1964 yılında Keban Barajı projesinin başlangıcına kadar Suriye ile Türkiye arasında su konusunda herhangi bir sorun yaşanmamıştır. 9 Eylül 1974 tarihinde işletmeye alınmaya kadar Suriye ve Irak arasında Türkiye'ye karşı adeta gizli bir ittifak başlamış, su konusunda Türkiye'nin tüm taahhütlerine karşı muhalif bir politika uygulamışlardır.³⁵ Keban Barajı'ndan sonra 22 adet baraj ve 25 sulama tesisine sahip GAP projesinin başlaması Türkiye'nin güney komşuları ile su paylaşımı konusunu bir soruna çevirmiştir. Suriye 1967 yılında İsrail ile yapılan Altı Gün savaşında Golan Tepeleri'ni ve beraberinde önemli su kaynaklarını kaybetmiştir. Bunun ardından Hafız Esad yönetiminde, SSCB'nin teknolojik katkısıyla Fırat Nehri üzerinde 1968 yılında Tabka Barajı'nın inşasına başlanmış ve 1974 yılında eş zamanlı olarak Keban Barajı ile birlikte su tutulmaya başlanmıştır. Eş zamanlı su tutumu Irak topraklarında Fırat suyunun azalmasına sebep olduğundan aralarında Türkiye karşı gizli bir ittifak olan iki ülke Irak ile Suriye'yi savaşın eşiğine getirmiştir. Ancak daha sonraki GAP projesi süresince her iki ülke arasında bu konuda iş birliği artmış ve Arap Birliği'nin politik desteğini de alarak sürekli olarak Türkiye'nin karşısında yer almışlardır. 1980 yılında oluşturulan Türkiye Irak Karma Ekonomik Komisyonu'nda teşkil edilen ortak teknik komiteye 1983 yılında Suriye katılmış ve Türkiye 1984 yılında yapılan toplantıya Üç Aşamalı Plan'ı getirmiştir.³⁶ Üç ülkeyi de tatmin edecek bir çözüme ulaşılmasını amaçlayan Türkiye, sırasıyla su ve toprak kaynaklarının dökümlerinin çıkarılmasını ve buna göre yapılacak değerlendirme sonucu suların tahsisini önermiş ancak ret edilmiştir.³⁷

32 Özgül, Esin, 200.

33 Abdel Ra'ouf D. A. R. Arnaout, Hamdi Yıldız, Halime Afra Aksoy, "6 soruda İsrail'in işgalini genişlettiği Suriye'deki Golan Tepeleri", *Anadolu Ajansı*, erişim 17 Şubat 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/-6-soruda-israilin-igalini-genisletti-suriyedeki-golan-tepeleri/3421373>

34 Yakup Şalvarcı, "Türkiye Suriye İlişkilerinde Su Sorunu", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2002), 57.

35 Şalvarcı, 58.

36 Şalvarcı, 60.

37 Ahmet, Kocaoğlu, "Ortadoğu'da Su Sorunları ve Türkiye'nin İkilemleri", *Türk Dünyası Bilimleri Dergisi*, 1, Bahar, (1996): 133.

Suriye ile suların paylaşımı konusunda önemli bir tarih, Başbakan Turgut Özal'ın 1987 yılında Suriye'ye yaptığı ziyaretidir. Bu ziyaret sırasında, Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti arasında ekonomik işbirliği protokolü imzalanmıştır. Protokolün 6. Maddesine göre Türkiye, Atatürk Barajı rezervuarının doldurulması sırasında ve Fırat sularının üç ülke arasında nihai tahsisine kadar, yıllık ortalama olarak 500 m³/sn den fazla su bırakmayı taahhüt etmiştir. Bu ziyaret esnasında aynı zamanda güvenlik protokolü imzalanmıştır. Öteden beri Suriye 1970'lerde ASALA olmak üzere 1980'lerden itibaren PKK terör örgütüne destek vermekteydi. Ayrıca Keban ve Atatürk barajlarının inşası sürecinde finansal zorluk çıkarmak dâhil birçok girişimlerde bulunmuştu. 1987 yılında gerçekleşen Şam ziyareti kapsamında Türk heyetinin Suriye yönetiminden en önemli isteği PKK faaliyetlerine verilen desteğin son bulmasıydı. Çünkü Suriye yönetimi 1987 yılına kadar PKK terör örgütü liderine elemanlarına Suriye kalacak yer ve kimlik vermiş, çeşitli toplantılar yapmalarına, büro ve temsilcilik açmalarına müsaade etmiş, doğrudan ya da dolaylı olarak para, silah ve mühimmat temin etmişti.³⁸

Görüşmeler esnasında Suriye heyeti Fırat sularının paylaşımı konusunu gündeme getirince, Başbakan Turgut Özal yönetimindeki Türk heyeti Suriye'nin topraklarındaki PKK faaliyetlerini engellemesi durumunda su sorununun daha kolay çözüleceği mesajını vererek bir koz olarak kullanmıştır.³⁹ 1987 Temmuz ayında Türkiye ile Suriye arasında güvenlik protokolünün de imzalanmış olmasıyla iki ülke arasında Fırat Nehri'nin sularının paylaşımı ile PKK terörüne desteğin kesilmesi konusunun pazarlığı yapılabileceği görüntüsü verilmiştir.⁴⁰ Fırat'ın sularının terörle aynı kefede pazarlık konusu edilmesi, Suriye'nin teröre verdiği desteği artırmaya neden olmuştur. İmzalanan ekonomik işbirliği ve güvenlik protokolleri Suriye'deki PKK terör örgütü ile su sorunu arasında bir ilişkinin olduğunun ilk resmî belgesidir.⁴¹

Fırat Nehri, sınır aşan sular tanımına girmektedir. Bu tip sınır aşan sularda kullanma ve yararlanma hakkı söz konusu olunca, uluslararası hukuk, «her devlete kendi ülkesinde bulunan sular üzerinde mutlak egemenlik hakkı» tanımaktadır. Yani iyi niyet ve hakkaniyet ölçülerini göz ardı etmeden sınır aşan sularda öncelikli kullanma hakkı, suyun bulunduğu ülkeye aittir.⁴² Asi Nehri'ni konuşmaya yanaşmayan Suriye ile uluslararası hukuk ve teamüllere uygun olarak Fırat'ın sularını Suriye ile paylaşmak isteyen Türkiye'nin kazanılmış haklarını yok sayarak terör ile pazarlık yapmak büyük bir hataydı.

Özal'ın ziyaretinden sonra PKK kampları Beka vadisine taşınmış, ancak Suriye'nin kontrolünde faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Bu dönemde, Türkiye ile Suriye arasında yaşanan terör sorunu, suların paylaşımıyla ilişkilendirilmiştir. Bir güvenlik sorunu olarak değerlendirilmesi gerekirken, ekonomik sorun olarak algılanmış bu yönde çözümler aranmıştır. İmzalanan ekonomik işbirliği protokolü kapsamında ticari, ulaşım, haberleşme, bankacılık gibi ekonomi ağırlıklı projelerle karşılıklı bağımlılık

38 Özkan Gökcan, "Türkiye'nin Suriye Politikasında Turgut Özal Dönemi", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2019) 7, 4, 296.

39 Gökcan, 297.

40 Şalvarcı, 66.

41 Gökcan, 297.

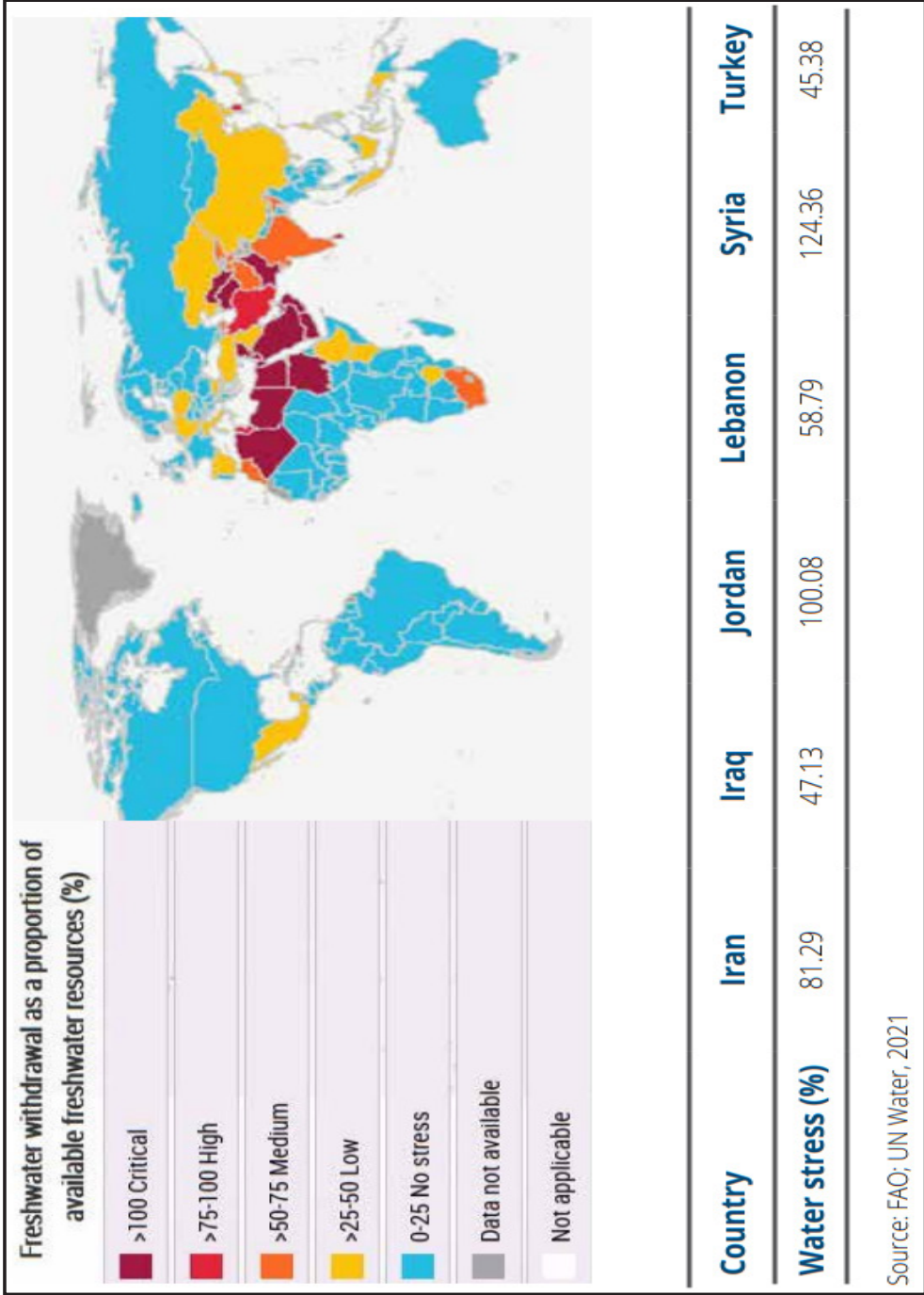
42 Kocaoğlu, 129.

yaratarak siyasi sorunları çözmeye girişimi bölge ülkelerini kapsayan barış suyu projesi ile denemiştir. Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin sularının boru hatlarıyla Ortadoğu'ya körfez ülkelerine taşınması şeklinde kısaca tanımlayacağımız bu proje, maliyeti, İsrail'in dâhil olma olasılığı gibi nedenlerle kabul görmemiştir. Bunun yerine Arap Ülkeleri tarafından Dicle ve Fırat'ın sularından daha çok verilmesi talep edilmiştir. Güvenlik sorununa ekonomik çözüm arayışı Suriye'yi cesaretlendirmiş ve 1989 yılında birbiri ardına olaylar artmıştır. Türkiye'ye ait tapu ve kadastro uçağı sınır ihlali yapan Suriye savaş uçakları tarafından Hatay'ın Samandağ ilçesinde düşürülmüş, Hafız Esad'ın kardeşi Cemil Esad bölgede bir Kürt devleti kurulması yönünde ve Suriye'nin PKK'ya destek verdiği şeklindeki açıklamalar yapmış, Suriye Enformasyon Bakanı Muhammed Salman bir Rum gazeteciye Hatay'ın Türkiye'nin toprağı olmadığını söylemiş ve İskenderun Kurtuluş Örgütü adıyla bir terör örgütü kurulmuştur.⁴³

14 Nisan 1992 tarihinde Suriye ile diplomatik müzakereler yoluyla sorunları çözmeye adına dönemin Türkiye Dışişleri ve İçişleri Bakanları ile Jandarma Genel Komutanı'nın katıldığı bir ziyaret yapılmıştır. Bu ziyarette Suriye yetkililerine ülkelerindeki PKK faaliyetleri ile ilgili kanıtlar sunulmuş ve görüşmeler neticesinde bir güvenlik protokolü daha imzalanmıştır. Atatürk Barajı'nın açılışı su ve tutulması sürecinde imzalanan güvenlik protokolüne rağmen gerginlik tırmanmıştır. PKK'nın 20 Mart 1992 tarihinde tek taraflı ateşkesini, 17 Nisan 1993 tarihinde Turgut Özal'ın vefatı takip etmiş ve sonrasında Türkiye'nin Suriye politikası yeniden güvenlik eksenine dönmüştür. 1998 yılına gelindiğinde Türkiye Suriye ilişkileri terör yüzünden gerilerek bir savaşın eşiğine gelmiş, Suriye'nin PKK terör örgütüne desteğı 20 Ekim 1998 yılında Adana Mutabakatı imzalanmasına kadar devam etmiştir. Adana Mutabakatı imzalanmasından sonra ilişkiler gelişmeye başlamış ve Suriye PKK kamplarını kapatarak lojistik desteğini kesmiştir. Daha sonra iki ülke arasında ekonomik ve kültürel iş birliği sürecine girilmiştir.

Türkiye ile Suriye arasında suların paylaşımı konusunun gelecek yıllara nasıl yansıtacağını öngörebilmek için su stres endeksi değerinin değişimini esas alarak değerlendirme yapmak faydalı olacaktır. Su stres endeksi; kullanılabilir su miktarının, yerüstü ve yeraltı kaynaklarının, tarım, hane halkı ve sanayi tüketimlerine oranlanmasıyla elde edilen bir değerdir. 2021 yılına ait Türkiye ve Suriye'nin su stres endeksi değerleri ile ülkelerin durumları harita üzerinde gösterilmiştir. Suriye'de dâhil olmak üzere bölgedeki ülkelerin kritik seviyelerde bulunduğu görülmektedir. Türkiye 2021 değerlemesine göre düşük riskli durumdadır.

43 Ali Bilgin Varlık, "Geçmişten Geleceğe Türkiye Suriye İlişkileri", *Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler*, Editör Prof. Dr. Hasret Çomak, Yrd. Doç. Dr. Caner Sancaktar, (İstanbul: Beta Yayınları, 2013), 548-549

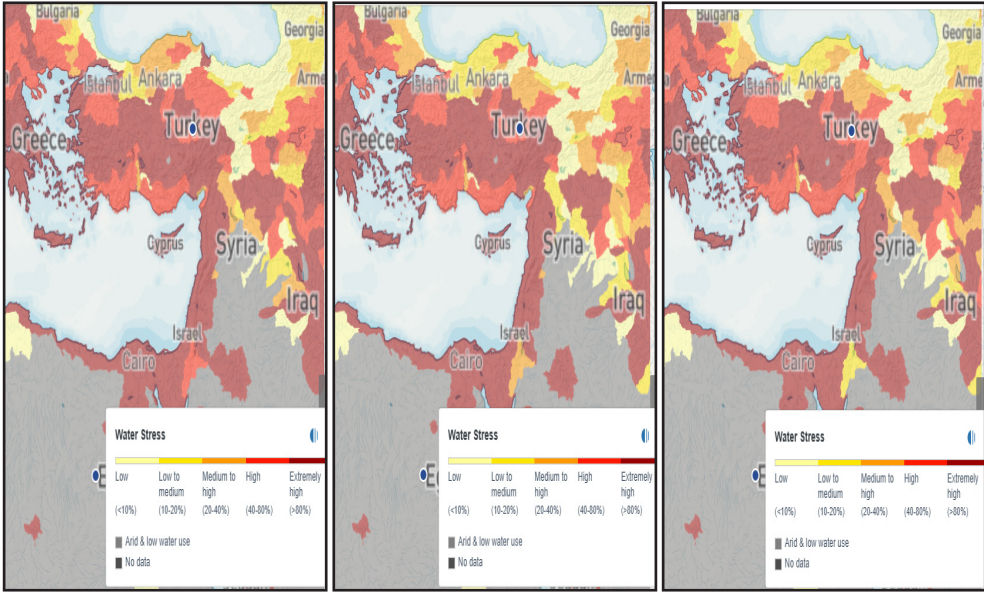
Ülkelerin Su Stres Endeks Görünümleri ⁴⁴

44 Ortadoğu'da Tarımsal Su Verimliliği ve Etkinliğinin Geliştirilmesi Ana Raporu, Türkiye Su Enstitüsü, erişim 12 Şubat 2025, 21. <https://www.suen.gov.tr/Suen/catdy.aspx?val=1516>

Su stres endeksinin aşağıdaki tabloda verilen geçmiş yıllara ait değerlerine baktığımızda, Türkiye ve Suriye’de son üç yılda bariz bir değişimin olmadığı görülmektedir.

Su Stres Endeksi	1990	1995	2002	2019	2020	2021
Suriye	99,71	120,15	145,69	124,36	124,36	124,36
Türkiye	-	24,98	29,62	46,28	47,16	45,38

Tablo 1 Türkiye ve Suriye Su Stres Endeksi Değerleri⁴⁵

2030 2050 2080 Ortadoğu Bölgesi Su Stres Endeksi Projeksiyonu⁴⁶

2030, 2050 ve 2080 yılları için yapılan öngörülere göre her iki ülkenin ve bölgenin su stres endeksi değerlerinin değişimi görülmektedir. Yukarıda kullanılan haritalar Dünya Kaynaklar Enstitüsü’nden alınmıştır. 2050 ve 2080 yılına yapılan projeksiyonlara bakıldığında sadece Suriye de değil Ortadoğu coğrafyasının genelinde su kıtlığı yaşanacağı anlaşılmaktadır. Ülkelerin nüfus artış hızlarıyla su kaynaklarının kıtlığı bu bölgedeki Dicle ve Fırat nehirlerinin sularının paylaşımından kaynaklı çok ciddi sorunların yaşanacağını göstermektedir.

45 *AQUASTAT Dağıtım Sistemi*, BM Gıda ve Tarım Örgütü, erişim 12 Şubat 2025
<https://data.apps.fao.org/aquastat/?lang=en>

46 *Su Risk Atlası*, World Resources Institute, erişim 12 Şubat 2025,
https://www.wri.org/applications/aqueduct/water-risk-atlas/#/?advanced=false&basemap=hydro&indicator=w_awr_def_tot_cat&lat=30.977609093348686&lng=42.5390625&mapMode=view&month=1&opacity=0.5&ponderation=DEF&predefined=false&projection=absolute&scenario=optimistic&scope=baseline&threshold&timeScale=annual&year=baseline&zoom=3

5. Etnik ve Dini Yapısı

Suriye etnik, dini ve mezhepsel çeşitliliğiyle heterojen bir nüfus dağılımına sahiptir. Belli başlı etnik unsurlar Kürt, Ermeni, Süryani, Dürzi, Nusayri, Çerkez ve Sünni Araplardır. Bunun yanında Yahudi, Hristiyan ve İslam dinine mensup topluluklar farklı mezheplere göre ayrılmıştır. Ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu İslam dinine ait Sünniler oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde aynı mezhepten olmalarından dolayı Suriye'deki Müslüman Sünnilere diğer mezheplerden ve etnik topluluklardan daha çok güvenilmiş, onlarla daha yakın ilişkiler kurulmuştur. Bu sayede, Osmanlı İmparatorluğu zamanında Sünniler ekonomik olarak güçlenmiş ve siyasette de etkin olmuşlardır. Geniş arazileri elinde bulunduran ve kent ticaretinde etkin olan Sünniler, üstünlüğünü Fransız manda yönetimi döneminde aynı şekilde devam ettirmişlerdir.⁴⁷ Bunların aksine, İslami mezheplerden olan Alevi, Dürzi, İsmaili ve Yezidiler ile Kürtler, Türkmenler, Ermeniler, Çerkezler ve Süryaniler gibi etnik topluluklar azınlıkta kalmışlardır.⁴⁸ Bu topluluklar, çoğunlukla taşrada ikamet etmekte, ekonomik güç sahibi olmadıkları gibi siyasi yönetimde de söz sahibi değillerdi.

Suriye'nin etnik ve dini çeşitliliğinin coğrafi olarak dağılımını gösteren bir harita aşağıda bulunmaktadır.⁴⁹ Sünni Arap nüfus ülkenin geneline dağılmıştır. Türkiye'nin Suriye sınırlarındaki yerleşime baktığımızda; Sünni, Kürt ve Türkmenlerin bulunduğu görülmektedir. Lazkiye'nin kuzeyinde, Hatay sınırı bölgesinde Alevi Arap (Nusayri), Türkmen, Kürt ve Sünniler, Lübnan Suriye sınırından kuzeye giden hat üzerinde Hristiyan Arap ve Caferi Araplar başta olmak üzere olmak üzere çeşitli topluluklar bulunmaktadır. Kürtlerin Türkiye sınırına yakın hat üzerinde homojen olmayan bir yapıda, buna karşın Alevi Arapların Lazkiye bölgesinde ve Dürzilerin de Süveyda bölgesinde homojen bir yapıda yerleşime sahip olduklarını görmekteyiz. Diğer tüm azınlıkta kalan topluluklar ülkenin genelinde dağınık bir şekilde kendilerine ait küçük bölgelerde yaşamaktadırlar.

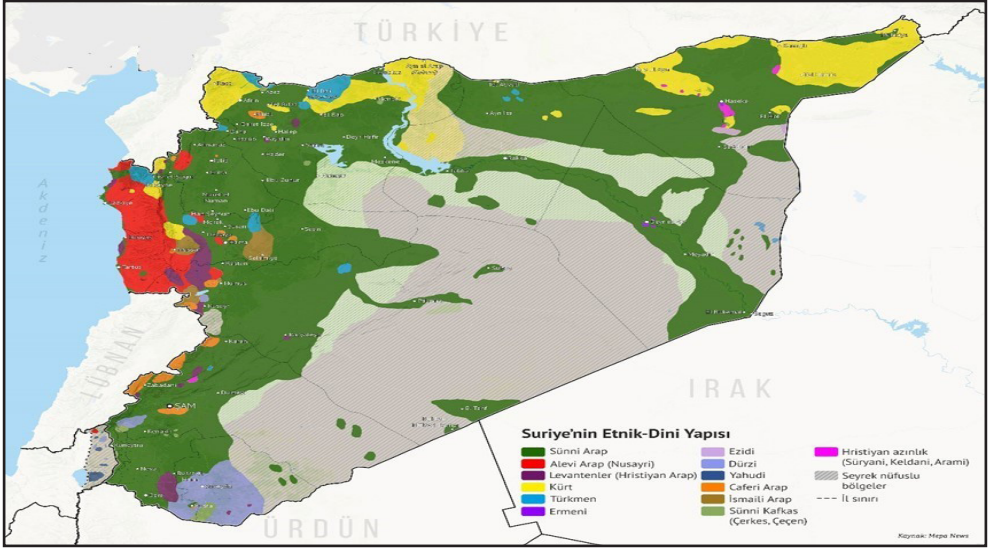
Suriye'nin etnik ve dini yapısını gösteren haritaya bakıldığında Sünni, Alevi, Dürzi ve Kürtler olmak üzere dört farklı büyük topluluğun dört ayrı bölgede yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. İnsanların etnik ve dinsel mezhepsel kimliklerinin ön plana çıktığı Suriye'de üniter bir devlet yapısının muhafaza edilebilmesi Geçici Suriye Yönetimi için en öncelikli mesele olacaktır. Suriye'nin güncel (2025) nüfusu, dini ve etnik yapısıyla ilgili bilgiler CIA The World Factbook dokümanından alınarak aşağıda verilmiştir.⁵⁰

47 Doğan Demirel, "Askeri Darbelerin Suriye Siyasetine Etkileri (1949- 1970)", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019), 6.

48 Demirel,7.

49 "Suriye etnik ve dini yapı haritası", *Mepa News*, erişim 06 Şubat 2025, <https://www.mepanews.com/suriye-etnik-ve-dini-yapi-haritasi-31117h.htm>

50 *Dünya Bilgi Kitabı*, Central Intelligence Agency, erişim 06 Şubat 2025, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/syria/#people-and-society>

Suriye'nin Etnik ve Dini yapısı

Din

Müslüman %87 (Sünni %74 ve Alevi, İsmaili ve Şii %13), Hristiyan %10 (Ortodoks, Uniat ve Nesturi), Dürzi%3

Etnik Yapı

Arap ~%50, Alevi ~%15, Kürt ~%10, Levanten ~%10, diğer ~%15 (Dürzi, İsmaili, İmami, Nusayri, Asuri, Türkmen, Ermeni dâhil)

Aşağıdaki tabloda ise Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu tarafından aynı kaynak kullanılarak hazırlanmış, 2020 Suriye Ülke Profili dokümanı nüfus bilgileri bulunmaktadır.⁵¹

Yüzölçümü	185.180 km ²
Yönetim Şekli	Sosyalist Demokratik Halk Cumhuriyeti
Nüfus (*)	18.4 milyon
Resmi Dili	Arapça; yaygın olmamakla birlikte Fransızca ve İngilizce de konuşulmaktadır.
Din(**)	%86 Müslüman (%60'ı Sünni, %16'sı Alevi), %12 Hıristiyan, %2 (Şii, Dürzi)
Başkent	Şam
Başlıca Şehirleri	Şam, Halep, Homs, Hama, Haseki, İdlib.
Etnik Yapı (**)	%90,3 Arap, %9,7 Kürt, Ermeni ve diğer.

* Dünya Bankası (yaklaşık 5 Milyon Suriye vatandaşı iç karışıklıklar nedeniyle çevre ülkelere göç etmiştir.)
 ** CIA
 Kaynak: Economist Intelligence Unit, Country Report, CIA Fact Book, IMF

Tablo 2 Suriye Nüfus Bilgileri

51 Suriye Ülke Profili, Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü, erişim tarihi 06 Şubat 2025, <https://www.deik.org.tr/uploads/suriye-ulke-profil-2020.pdf>

2025 ile 2020 yılları verileri kıyaslandığında etnik yapıda, Arapların oranının son beş yılda %90'dan %50'ye düştüğü, Alevi, Kürt ve Levanten (Hristiyan Arap) ve Dürzilerin dikkate değer oranda artmış olduğu görülmektedir. Suriye'deki azınlıkta kalanların nüfusunun son beş yılda Sünnilerle aynı orana gelmesi üniter yapının korunması için bir risk oluşturmaktadır.

6. Türkiye Suriye Sınır Coğrafyasının İlişkilere Etkisi

2011 yılı Mart ayında başlayan iç karışıklıklar sonrası milyonlarca Suriye vatandaşı ülkesini terk etmek zorunda kalmış ve çoğunlukla Türkiye olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir. 2024 yılının Aralık ayında Esad rejiminin devrilmesinden sonra tersine göçler yaşanmasına rağmen 06 Mart 2025 tarihi itibarıyla 2.814.402 Suriyeli geçici koruma kapsamında Türkiye'de kalmaya devam etmiştir.⁵² Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına göre 31 Aralık 2024 tarihi itibarıyla Türkiye nüfusu 85 milyon 664 bin 944 kişi olarak tespit edilmiştir.⁵³ Buna göre Türkiye'de geçici koruma statüsünde bulunan Suriye vatandaşlarının oranı %3.28 olarak ortaya çıkmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün, 20.01.2021 tarihli verilerine göre, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında, 0-17 yaş aralığında yaklaşık 1.367.171 Suriyelinin olduğu görülmektedir.⁵⁴ Bu rakam Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin % 48,5'ine denk gelmektedir. Bu oran oldukça dikkat çekici bir değer olarak, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin doğum oranı ile nüfus artışının yüksek olduğunu, trendin yukarıya doğru devam edeceğini göstermektedir.

Diğer taraftan, zorunlu göçlerle ülkelerini terk ederek Türkiye'ye gelen Suriyelilerin Sınır bölgesine yakın şehirlerdeki dağılımı ve ayrıca sınırın her iki tarafındaki coğrafyada yaşayan insanların istatistikî bilgileri, oluşabilecek demografik yapı değişiklikleri ile potansiyel riskleri öngörebilme olanağı sağlayacaktır. Sınır bölgesinin Türkiye tarafında Hatay, Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa, Mardin ve Şırnak, Suriye tarafında ise Lazkiye, İdlib, Halep, Rakka ve Haseke şehirleri bulunmaktadır. Sınır bölgesinin Suriye tarafındaki şehirlerdeki nüfus yoğunluğunun yüksekliği dikkat çekmektedir. Türkiye tarafında bulunan şehirlerdeki toplam nüfus 7.4 milyon kişi olarak Türkiye nüfusunun sadece % 8.7 sini oluşturmaktadır.⁵⁵ Suriye tarafında ise 8.7 milyon

52 *Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler*, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, erişim 11 Mart 2025, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

53 Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları, 2024, erişim 11 Mart 2025, [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-SonucLari-2024-53783#:~:text=T%C3%BCrkiye%20n%C3%BCfusu%2085%20milyon%20664%20bin%20944%20ki%C5%9Fi%20oldu&text=Adrese%20Dayal%C4%B1%20N%C3%BCfus%20Kay%C4%B1t%20Sistemi%20\(ADNKS\)%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re%2C%20%C3%BClkemizde,480%20bin%20547%20ki%C5%9Fi%20oldu](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-SonucLari-2024-53783#:~:text=T%C3%BCrkiye%20n%C3%BCfusu%2085%20milyon%20664%20bin%20944%20ki%C5%9Fi%20oldu&text=Adrese%20Dayal%C4%B1%20N%C3%BCfus%20Kay%C4%B1t%20Sistemi%20(ADNKS)%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re%2C%20%C3%BClkemizde,480%20bin%20547%20ki%C5%9Fi%20oldu).

54 *Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı*, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, erişim 11 Mart 2025, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

55 31 Aralık 2023 Tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları, https://nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/1cSite/konya/haberler2024/2023_İller_Nufus.pdf

kişi olarak toplam nüfusun % 47'sini oluşturmaktadır.⁵⁶ Göç İdaresi Başkanlığı'nın 06.03.2025 tarihli verilerine göre; Gaziantep 394.024, Şanlıurfa 241.772, Hatay 203.223, Kilis 61.083, Mardin 45.894, Şırnak 1.921 olmak üzere toplam olmak 947.917 Suriye vatandaşı Türkiye'nin sınır bölgesindeki illerde ikamet etmektedir.⁵⁷ Türkiye ile Suriye sınır hattının her iki tarafındaki şehirlerde yaşayan insanların demografik yapısına bakıldığında yaklaşık bir milyonu Türkiye tarafında olmak üzere toplam 9.7 milyon Suriye vatandaşının bu bölgede bulunduğu görülmektedir. Buna karşılık bu bölgedeki Türkiye tarafında yaşayan Türk nüfusu 7.4 milyondur. Özetle, Türkiye nüfusunun yaklaşık yüzde onu ve Suriye nüfusunun yaklaşık yüzde ellisi sınır bölgesine yakın yerleşim birimlerinde ikamet etmektedirler. Yeni bir zorunlu göç dalgası halinde, Suriye nüfusunun yaklaşık %50'sinin aşağıda bulunan tablodaki hudut kapılarına ortalama 50 km mesafede ikamet ettikleri gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Hâlihazırdaki mevcut durum ve olası bir zorunlu göç ihtimali göz önüne alındığında, öncelikle anılan bölgede olmak üzere Türk nüfusu yapısının muhafazası açısından bir risk oluşturmaktadır.

S/N	HUDUT KAPISININ ADI	SURİYE'DEKİ HUDUT KAPISI	DURUMU	
1	KARKAMIŞ/ GAZİANTEP	CARABLUS	FAAL	DAİMİ
2	CİLVEGÖZÜ / HATAY	BABUL HAVVA	FAAL	DAİMİ
3	YAYLADAĞI /HATAY	KESEP	FAAL*	DAİMİ
4	NUSAYBİN / MARDİN	KAMIŞLI	FAAL*	DAİMİ
5	AKÇAKALE /ŞANLIURFA	TELL ABYAT	FAAL	DAİMİ
6	ÖNCÜPİNAR /KİLİS	BAB ES SELAME	FAAL	DAİMİ
7	ÇOBANBEY /KİLİS	AR RA'İ	FAAL	GEÇİCİ
8	CEYLANPINAR / ŞANLIURFA	RESULAYN	FAAL	GEÇİCİ
9	KUMLU / HATAY	AFRİN	FAAL	GEÇİCİ
10	MÜRŞİTPİNAR / ŞANLIURFA	AYN EL ARAB	FAAL DEĞİL	GEÇİCİ
11	ŞENYURT /MARDİN	DERBESİYE	FAAL DEĞİL	DAİMİ
* Suriye/güvenlik nedeniyle fiilen hizmet verilmemektedir.				

Tablo -3 Suriye Hudut Kapıları⁵⁸

56 *Suriye Ülke Profili 2024*, Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, erişim 06 Şubat 2025, <https://ticaret.gov.tr/data/5ed6044b13b87656dc5b5a22/Suriye%20%C3%9Cİke%20Profili%202024.pdf>

57 *Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler*, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, erişim 11 Mart 2025, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

58 *Kara Hudut Kapıları*, Ticaret Bakanlığı, erişim 05 Şubat 2025, <https://ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/gumruk-idareleri/hudut-kapilari/kara-hudut-kapilari>

Bir diğer önemli konu ise geçici koruma kapsamında Türkiye’de bulunan Suriyelilerin ekonomik maliyetinin yüksekliğidir. Her geçen gün bu maliyet artmakta ve ülke kaynaklarının zayı olmasına neden olmaktadır. Suriyelilerin ülkemizde bulunduğu ilk altı yılın (2011-2017) toplam maliyeti 20.882.552.257 TL kadardır.⁵⁹ Döviz cinsinden karşılığı 8.221.477.266 \$ tutmaktadır. (2011-2017 yıllarının son iş gününe ait TCMB kurlarının ortalaması 1 \$=2.54 TL esas alınarak hesaplanmıştır.) Rakamlar yaklaşık değer olup sadece yedi yılı kapsamaktadır. Günümüze kadar geçen süreyi hesap ettiğimizde iki katını aşabileceği görülmektedir.

Sonuç

Suriye’nin etnik ve dini yapısının güncel dağılımı, üniter yapının muhafazasının hassasiyetini göstermektedir. Suriye’nin üniter yapısının bozulması beraberinde sadece bir istikrarsızlık getirmeyecek aynı zamanda sınır bölgesinde Kürt nüfusunun yoğun olduğu ve bilhassa Fırat’ın doğu tarafındaki bölgenin Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetim ile entegrasyonuna olanak sağlayacaktır. İsrail’in Arz-ı Mev’ud (Vaat edilmiş topraklar) politikası kuzeye doğru içinde Türkiye’nin de olduğu geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Bölünmüş bir Suriye, İsrail’in emellerine hizmet edecektir.

Türkiye Suriye sınırının Suriye tarafında bulunan yerleşim merkezlerinde çok yakın mesafede yaklaşık 8 milyon insan yaşamakta ve mevcut dokuz adet hudut kapısı geçiş kolaylığı sağlamaktadır. Suriye’den Türkiye’ye istikrarsızlık, göç, terör ve kaçakçılık trafiğinin akışına hizmet edecek imkânlar bulunduğundan, 911 km Suriye Türkiye sınırında kitlesel zorunlu göç gibi olağanüstü olayların yeniden yaşanabileceği ihtimali değerlendirilmelidir.

Suriye geçmişte PKK kartını Türkiye’ye karşı kullanmış ve terör örgütüne her türlü desteği sağlamıştır. Ayrıca uygun fırsat bulduklarında Hatay’ın Türk toprağı olmadığını ifade etmişlerdir. Türkiye Özal döneminde Suriye ile olan ilişkilerinde terör ile Fırat sularını pazarlık konusu yaparak yanlış bir politika uygulamıştır. İki ülke arasındaki terör konusu bir güvenlik sorunudur. Ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirip karşılıklı bağımlılık yaratarak ve siyasi sonuçlar beklemek işe yaramamıştır. Kararlı ve istikrarlı bir politika uygulandığında Suriye’ye karşı Türkiye’nin gücünü kabul ettireceği güvenlik yaklaşımı çözüm olmuştur.

Ortadoğu bölgesi, su kaynaklarının kıt olduğu, buna karşın nüfus artışı, verimsiz sulama, buharlaşma gibi nedenlerle tüketimin arttığı bir bölgedir. Suriye’nin durumu farklı değildir. En önemli su kaynağı Fırat nehridir. 1967 yılında Golan Tepeleri’ni İsrail işgal ettiğinden o bölgede bulunan su kaynaklarından yararlanamamaktadır. Asi Nehri, o bölgedeki Hama ve Humus gibi şehirlerin su ihtiyacını karşılamaktadır. 2021 yılı verilerine göre 124,36 su stres endeksi değeriyle kritik seviyede bulunan Suriye’nin

59 Recep Karabulut ve Mahmut Açak, “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Ekonomik Maliyeti (2011-2017)”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 8, 1 (Haziran 2018), 142.

ileriye yönelik projeksiyonlarda çok daha ciddi susuzluk ve kuraklık yaşayabileceği anlaşılmaktadır.

Suriye'ye uygulanmakta olan uluslararası yaptırımların sona ermesi, iç savaşın getirdiği yıkımların ortadan kaldırılması, şehirlerin imarının yeniden yapılması ve iç savaş yaralarının sarılarak ülkede güvenli bir yaşamın tesis edilmesi önemlidir. Bu sayede tersine göçlerin hızlanabileceği ve geçici koruma kapsamında ülkemizde bulunan yaklaşık 3 milyon Suriyelinin geri dönmeleriyle ülkemiz kaynaklarından tasarruf sağlanacağı değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, daha büyük bir perspektiften bakıldığında; günümüzde emperyalist ülkeler sömürgeci siyasetlerini gerçekleştirmek için, tayin ettikleri vekil güçler vasıtasıyla hedef ülkelerde karışıklık ve isyanlar çıkartarak yönetimleri değiştirmektedirler. Bu vekil güçler kimi zaman terör örgütleri, kimi zaman etnik veya dini ayrılıkçı liderler, kimi zamanda o ülkeleri tek adam rejimiyle yöneten diktatörleri olmaktadır. Kendileriyle iş birliği yapan vekil güçler ile karşılıklı çıkar ilişkileri var olduğu sürece destekleyip kullanmakta ve sonrasında yollarını ayırmaktadırlar. Suriye böyle bir ülkedir.

Türkiye ile Suriye ilişkilerini etkileyen konuları değerlendirirken, komşu Suriye'nin son yıllarda istikrarsızlık içinde kaldığı, istikrarsızlığın sürekli hale geleceği, üniter yapısını koruyamayarak her an bir başka yöne savrulabileceği ve ikili ilişkilerde uzun vadeli politikaların uygulanamayacağı göz önünde bulundurulmalıdır. İsrail Filistin meselesi, tüm Ortadoğu coğrafyasını, bölgedeki tüm ülkeleri etkilediğinden, terör, savaşlar, göçler ve bunlarla ilgili sorunlar Suriye'ye ve çevresindeki ülkelere yayılmaktadır. Bu nedenle, Ortadoğu ve Suriye'de kriz yönetimi reel politik olarak kalmaya devam edecektir.

Kaynakça

1. Araştırma Eserler

- Demirel, Doğan, *Askeri Darbelerin Suriye Siyasetine Etkileri (1949- 1970)*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019)
- Gürson, Poyraz, *Suriye*, Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Koç, Melike Bileydi, *İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri (1948-2006)*, İstanbul: Günizi Yayıncılık, 2006.
- Özgül, Esin, “1917 Balfour Deklarasyonu ve Filistin'e Yahudi Göçü”, (Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, 2018), 190.
- Şalvarcı, Yakup “*Türkiye Suriye İlişkilerinde Su Sorunu*”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2002), 57.
- Tekin, Mehmet, *Dünden Bugüne Suriye ve Türkiye İlişkileri*, Adana: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları No: 63, 2018.
- Varlık, Ali Bilgin, *Geçmişten Geleceğe Türkiye Suriye İlişkileri*, Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler, ed., Prof. Dr. Hasret Çomak, Yrd. Doç. Dr. Caner Sancaktar, İstanbul: Beta Yayınları, 2013.

2. Makaleler

- Demirel, Ali “Ortadoğu’da Fransız Emperyalizmi: Fransız Manda Yönetimi Döneminde Suriye (1920-1946)”, *BELLEK/Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1, 1, (2019), 72.
- Gökcan, Özkan “Türkiye’nin Suriye Politikasında Turgut Özal Dönemi”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 4, (2019), 296.
- Karabulut Recep ve Mahmut Açak, “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Ekonomik Maliyeti (2011-2017)”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 8, 1, (Haziran 2018), 142.
- Kocaoğlu, Ahmet, “Ortadoğu’da Su Sorunları ve Türkiye’nin İkilemleri”, *Türk Dünyası Bilimleri Dergisi*, 1, Bahar, (1996) 133.
- Soysal, İsmail “Hatay Sorunu ve Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1936-1939)”, *Belleten*, 49, 193 (1985), 84.
- Uyanık, Necmi ve Havva Yavuz, “Balfour Deklarasyonu’nun ilanı, tepki ve destekler”, *Kastamonu İnsan ve Toplum Dergisi*, 1(2), (2023), 208.
- Yakut, Kemal, “Arap Dünyasının Hatay Devleti’nin Kurulmasına Karşı Tavrı Ve Türk-Arap Muhâdeneti (Dostluk) Cemiyeti”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 21, 62, (Temmuz 2005),789.

Yamaç, Müzehher, “Fransız Diplomatik Belgelerinde Türkiye-Suriye Sınır Sorunu” (1918-1940), *Belleten*, 82, 295, (2018), 1164.

3. İnternet kaynakları

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 31 Aralık 2023 Sonuçları, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, erişim 11 Mart 2025 https://nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/IcSite/konya/haberler2024/2023_Iller_Nufus.pdf

Amir, Syed Raiyan, “Suriye’nin Jeostratejik Önemi: Coğrafya, Güç ve Küresel Etki – Analiz”, *Eurasia Review News & Analysis*, erişim 05 Şubat 2025 <https://www.eurasiareview.com/09122024-the-geostrategic-importance-of-syria-geography-power-and-global-influence-analysis/>

Arnaout, Abdel Ra’ouf D. A. R., Hamdi Yıldız, Halime Afra Aksoy, “6 soruda İsrail’in işgalini genişlettiği Suriye’deki Golan Tepeleri”, *Anadolu Ajansı*, erişim 17 Şubat 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/-6-soruda-israilin-iskalini-genisletti-suriyedeki-golan-tepelere/3421373>

AQUASTAT Dağıtım Sistemi, BM Gıda ve Tarım Örgütü, erişim 12 Şubat 2025 <https://data.apps.fao.org/aquastat/?lang=en>

Biçeroğlu, Ekrem, Muhammed Emin Canik, Ahmet Dursun, “Orta Doğu’daki en büyük 12 petrol sahasından günlük 15 milyon varil petrol çıkarılıyor”, *Anadolu Ajansı*, erişim 05 Şubat 2025

<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/orta-dogudaki-en-buyuk-12-petrol-sahasindan-gu-nluk-15-milyon-varil-petrol-cikariliyor/2965050>

Buzpınar, Şit Tufan, “Suriye” *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 37. Cilt, 553, erişim 05 Şubat 2025, <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/37/C37023415.pdf>

Çinkara, Gökhan, “Eski İsrail’in ölümü ya da Yahudi Ulus Devlet Yasası”, *Anadolu Ajansı*, erişim 17 Şubat 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/eski-israilin-olumu-ya-da-yahudi-ulus-devlet-yasasi/1211377>

Dünya Bilgi Kitabı, Central Intelligence Agency, erişim 06 Şubat 2025, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/syria/#people-and-society>

Haydar, Çakmak, *Atatürk Ansiklopedisi*, Atatürk Döneminde Türkiye Suriye İlişkileri, 1, erişim 06 Şubat 2025 <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-turkiye-suriye-iliskileri/>

Kara Hudut Kapıları, Ticaret Bakanlığı, erişim 05 Şubat 2025, <https://ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/gumruk-idareleri/hudut-kapilari/kara-hudut-kapilari>

Ortadoğu'da Tarımsal Su Verimliliği ve Etkinliğinin Geliştirilmesi Ana Raporu, Türkiye Su Enstitüsü, erişim 12 Şubat 2025, 21. <https://www.suen.gov.tr/Suen/catdty.aspx?val=1516>

Sarıнай, Yusuf, "Hatay Sorunu ve Çözümü", Atatürk Ansiklopedisi, 1, erişim 07 Şubat 2025 <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hatay-sorunu-ve-cozumunu/#:~:text=Avrupa%20konjonkt%C3%BCr%C3%BCndeki%20h%C4%B1z%C4%B1%20de%C4%9Fi%C5%9Fmeler%20paralel,T%C3%BCrkiye'ye%20ilhak%20karar%C4%B1%20alm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r>

Suriye etnik ve dini yapı haritası, Mepa News, erişim 06 Şubat 2025,

<https://www.mepanews.com/suriye-etnik-ve-dini-yapi-haritasi-31117h.htm>

Suriye Ülke Profili, Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü, erişim tarihi 06 Şubat 2025, <https://www.deik.org.tr/uploads/suriye-ulke-profil-2020.pdf>

Suriye Ülke Profili 2024, Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, erişim 06 Şubat 2025, <https://ticaret.gov.tr/data/5ed6044b13b87656dc5b5a22/Suriye%20%C3%9C1ke%20Profili%202024.pdf>

Su Risk Atlası, World Resources Institute, erişim 12 Şubat 2025,

https://www.wri.org/applications/aqueduct/water-risk-atlas/#/?advanced=false&basemap=hydro&indicator=w_awr_def_tot_cat&lat=30.977609093348686&lng=42.5390625&mapMode=view&month=1&opacity=0.5&ponderation=DEF&predefined=false&projection=absolute&scenario=optimistic&scope=baseline&threshold&timeScale=annual&year=baseline&zoom=3

Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, erişim 11 Mart 2025, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

Extended Abstract

Syria is a country located in the centre of the Middle East. The Middle East, in its narrowest definition, is the geographical region that starts from Egypt and includes the Eastern Mediterranean, Türkiye, Mesopotamia, Iran and the Arabian Peninsula. Syria, together with Türkiye, is a part of this geography, a country where all trade routes between the continents of Asia, Africa and Europe pass, and where political, cultural and economic interactions between civilizations have occurred throughout history. Syria is also a transit corridor between the Mediterranean basin and the Middle East and the Arabian Peninsula due to its location. It is located in the “fertile crescent” that starts from the Persian Gulf, follows the Tigris and Euphrates rivers, and extends to the Eastern Mediterranean coast, where the world’s oldest civilizations were founded. Syria has geopolitical importance because it is located on potential routes for oil and gas transportation from the Middle Eastern countries, where 48.3% of the world’s oil reserves are located, to Europe. In the evaluation of relations between Türkiye and Syria in the context of security, potential issues that have emerged in the historical process and are considered important will be addressed. The existence of regional and global actors that can affect the relations between countries in the 21st century and the fact that Syria does not yet have a fully established regime and a state that can maintain its unitary structure will be taken into consideration. Türkiye’s longest and most problematic borders are the Syrian borders. While smuggling, terror and refugee flows, hunger and misery flowed north from these borders, the Euphrates’ waters that give life to Syrian lands, humanitarian aid and military operations within the scope of the fight against terrorism flowed south. As long as the borders were controlled and secured, Türkiye did not have any security concerns. In the context of security, Türkiye-Syria relations will be discussed under the following headings: Syria’s separation from the Ottoman Empire and the French mandate, the Hatay Issue, the establishment of the State of Israel and its effects, the sharing of the waters of the Euphrates with Syria and the problem of terrorism, the ethnic and religious structure of Syria, and the impact of the Türkiye-Syria border geography on relations. The current distribution of Syria’s ethnic and religious structure shows the sensitivity of preserving the unitary structure. The disruption of Syria’s unitary structure will not only bring instability but will also allow the integration of the Kurdish population in the border region, especially the region east of the Euphrates, with the Northern Iraqi Kurdish Regional Government. Israel’s Promised Land policy covers a wide geography to the north, including Türkiye. A divided Syria will serve Israel’s ambitions. Approximately 8 million people live in very close proximity to the settlements on the Syrian side of the Turkish-Syrian border, and the nine existing border gates provide ease of passage. Since there are opportunities to serve the flow of instability, migration, terror and smuggling traffic from Syria to Türkiye, the possibility of extraordinary events such as mass forced migration on the 910 km Syrian-Turkish border should be evaluated. Syria has used the PKK card against Türkiye in the past and provided all kinds of support to the terrorist organization. They have also stated that Hatay is not Turkish territory when they find the right opportunity. Türkiye

has implemented a wrong policy in its relations with Syria during the Özal period by using terrorism and the Euphrates waters as a bargaining chip. The issue of terrorism between the two countries is a security problem. Developing trade and economic relations, creating mutual dependency and expecting political results has not worked. When a determined and consistent policy is implemented, the security approach that will make Türkiye accept its power against Syria has become a solution. The Middle East is a region where water resources are scarce, but consumption is increasing due to reasons such as population growth, inefficient irrigation, and evaporation. Syria's situation is no different. Its most important water source is the Euphrates River. Since Israel occupied the Golan Heights in 1967, it has not been able to benefit from the water resources in that region. The Orontes River meets the water needs of cities such as Hama and Homs in that region. Syria, which is at a critical level with a water stress index value of 124.36 in 2021, is expected to experience drought and drought in a much more serious situation in future projections. It is important to end the international sanctions imposed on Syria, to eliminate the destruction caused by the civil war, to rebuild the cities, to heal the wounds of the civil war and to establish a safe life in the country. It is evaluated that in this way, reverse migration can be accelerated and the return of approximately 3 million Syrians in our country under temporary protection will save our country's resources. As a result, when viewed from a larger perspective; today, imperialist countries, in order to carry out their colonial policies, change the governments by creating chaos and rebellions in target countries through proxy forces they appoint. These proxy forces are sometimes terrorist organizations, sometimes ethnic or religious separatist leaders, and sometimes dictators who rule those countries with one-man regimes. As long as there are mutually beneficial relations with proxy forces that cooperate with them, they support and use them, and then they part ways. Syria is such a country. When evaluating issues affecting Türkiye-Syria relations, it should be kept in mind that neighbouring Syria has been instability in recent years, that instability will become permanent, that it can be thrown in another direction at any moment without being able to maintain its unitary structure, and that long-term policies cannot be implemented in bilateral relations. Since the Israel-Palestine issue affects the entire Middle East geography and all countries in the region, terror, wars, migrations and related problems are spreading to Syria and surrounding countries. Therefore, crisis management in the Middle East and Syria will continue to be realpolitik.